

Morala in politika* (Zahodna Evropa, Vzhodna Evropa in Jugoslavija)

VOJAN RUS

Uvodne teze:

1) Nikjer ni realno humanistična morala bolj potrebna kot v sodobni politiki.
2) Nikjer nima odsotnost te morale strahotnejših posledic za večino ljudi, kot prav v sodobni politiki.

3) Glavni duhovni material za graditev sodobne realno humanistične morale so: veliki religiozni kanoni (rg-vede, stara zaveza-biblija, koran), Aristotelova etika, evan-gelsko krščanstvo in izvirni marksizem.

4) Zahodna Evropa je naredila v drugi polovici XX.stoletja nekaj naprednih korakov v graditvi zvez med realno politiko in tako realno humanistično moralo, ki je sestavni del zrele industrijske družbe (in morda začetkov postindustrijske družbe).

5) V Vzhodni Evropi in v Jugoslaviji so po padcu "realnega socializma" in "samoupravnega socializma" zginile njune pozitivne in negativne sestavine, ni pa še nobenih sestavin zrele morale industrijske družbe.

6) Čeprav je glavni nasvet vsaki sodobni državi (narodu): v svojih posebnih pogojih išči optimalne rešitve z lastno glavo, pa lahko med sekundarnimi nasveti omenimo: učenje morale industrijske družbe v Zahodni Evropi.

Pred razdelavo in argumentacijo tez šestih teh navajam nekaj opredelitev morale, nujnih za utemeljitev njenega odnosa s politiko:

- generično-humanistična morala je razreševanje stalno pojavljajočih se nasprotij v človeškem bistvu (zato nikoli od nobene morale, niti v politiki, ne moremo pričakovati uresničevanja ideala popolnega človeka, ampak samo vse novo spoprijemanje z vse novimi zaostrenimi antropološko socialnimi situacijami)

- generično-humanistična morala je vedno ustvarjalna dejavnost preraščanja zaostrenih situacij z novimi vrednotami, ki ustrezajo tem situacijam (zato nobena morala - tudi politična - ni poskus vnašanja absolutno nadizkustvenega ideala ali principa v družbo, ampak je, prav nasprotno, razvijanje tistih družbenih odnosov, ki so določenemu področju specifični in nujni na njegovi optimalni stopnji; tisti, ki moralo sanjajo kot nadizkustveno popolnost, ne bodo dojeli morale v nobenem področju, niti v zdravstvu niti v advokaturi niti na tržišču niti v politiki; elementi nove morale v razvitih deželah Zahodne Evrope so morda že sestavine razvitih odnosov v industrijski družbi)

* Članek je bil napisan in oddan 15. julija 1991

- predstava, da je prav politika področje, kjer ni možna nobena humana morala že zaradi bistva tega področja, je povsem neznanstvena in je absolutizacija tiste politike, ki je značilna za nestabilne začetke določenih sistemov (npr. za razdobje prvobitne akumulacije) ali za nestabilne konce - zlome sistemov (npr. zlom "realnega socializma" v Vzhodni Evropi in "samoupravnega socializma" v Jugoslaviji); medtem ko je za stabilne sisteme značilno, da imajo v svoji politiki vedno tudi elemente morale.

Če se bomo torej odrekli povsem nerealni predstavi morale kot uresničevanja absolutno nadčloveških idealov-principov in sprejeli moralo kot prakso neprestanega razreševanja neprestano novih nasprotij v človeku in družbi - bomo zlahka našli možno zvezo med moralo in politiko, saj je tudi politika posebna vrsta razreševanja teh nasprotij, ki ima lahko v sebi več ali manj ali nič generično-humanistične morale.

Bistveno nasprotje v pojmovanju in praksi odnosa morala-politika v deželah Zahodne Evrope in v "postsocialističnih" družbah Vzhodne Evrope in Balkana je najkrajše in zavestno izraženo:

Zahodna Evropa: odnosi (med ljudmi, narodi) se ne morejo spreminjati enostransko,

Vzhodna Evropa in Balkan: odnosi se (lahko) spreminjajo enostransko.

Omenjeno stališče Zahodne Evrope je v tem trenutku zelo enotno, saj ga (za zdaj) sprejemata obe največji strankarski skupini v vsej Zahodni Evropi: socialdemokrati (in socialisti) in krščanski demokrati. Oboji ga zelo pogosto poudarjajo v odnosu do vseh jugoslovanskih političnih strank, tistih na oblasti in opozicijskih. Značilnost Zahodne Evrope v ostrem obsojanju enostranskosti je bila v tem, da kritiko enostranskosti, nacionalizma, šovinizma in populizma ne naslavljajo samo na jugoslovanske stranke nasprotne usmeritve, ampak tudi na tiste jugoslovanske stranke, ki so iste usmeritve.

V zelo podobnem tonu so nekatera takratna opozorila papeža zahtevala enako pripravljenost za sporazumevanje vseh jugoslovanskih republik, ki imajo večino katoliških vernikov in ki je nimajo.

Razumljivo bi bilo vprašanje; ali so te besede Zahodne Evrope o nujnosti političnega dialoga kot edine poti in njihovo ostro zavračanje enostranskosti prazne in celo dvolične, ali so vsebinske?

Poskusil bom dokazati možnost, da ta enotna stališča Zahodne Evrope predstavljajo novo, boljšo kvaliteto v zgodovinskem razvoju industrijske/postindustrijske družbe, da je tam vraslih dosti elementov generične morale v politiko in da bi bili ti elementi lahko deli največjega prevrata v desetisočletni zgodovini svetovne razredne družbe.

Možno je (je samo realna možnost, ne pa neizbežnost; so tudi druge možnosti), da stojimo na pragu nove družbene stopnje človeštva. Pri tem mi je čisto vseeno; ali bomo to družbo imenovali "mešanica kapitalizma in socializma" ali "demokratični socializem" ali "socialni kapitalizem" ali "socialno tržno gospodarstvo" ali "krščanski socializem" ali "muslimansko- budističnokrščanski solidarizem" ali kakorkoli že. Niso pomembna imena, pomembna je možna nova vsebina človeštva, ki se nakazuje deloma z napredkom v Zahodni Evropi, deloma drugače (sporazumevanje ZSSR - ZDA).

Ta možna nova družba bi imela naslednje značilnosti: politična oblast in materialno bogastvo ne bi bila tako odtujena in stihijno podivjana, kot v najizrazitejši razredni družbi, in bi ne bila tako enostransko skoncentrirana v rokah ozkih elit; veliki militaristični in notranji nasilniški aparati bi bili povsod demontirani; med delom in množicami na eni ter kapitalom in upravljalskimi (lastniškimi) elitami na drugi strani je vzpostavljen

zgodovinski kompromis, kot ga približno nakazuje že obstoječa socialna država in večstrankarski pluralizem in parlamentarizem. V taki družbi še ne bi bilo vse možne demokracije in vse nove možne urbane/posturbane kulture, bile bi še (zmanjšane) razredne razlike in (zmanjšane) razlike med razvitimi in manj razvitimi deželami. Ta družba ni moj ideal in ni tista optimalna družba, ki bi bila že danes možna (glede na ekonomske in znanstvene moči človeštva). Bi pa bila že družba nove kvalitete in nove stopnje morale, ker bi radikalno izločila možnosti vojnega uničenja človeštva, skrajnega nasilja in skrajnega izkoriščanja in dala množicam tiste elementarne ekonomske, socialne, izobrazbene in pravne možnosti, s katerimi se vsak posameznik lahko prebija k višjim življenjskim kvalitetam.

Možnost take družbe (samo možnost!) nakazuje tendenca razumnih interesov tako v odnosih ZDA - ZSSR - Zahodna Evropa, kot tudi v odnosih med samimi zahodnimi evropskimi državami, v njihovih notranjih družbenih odnosih, kot tudi v njihovih mednarodnih, svetovnih odnosih. Uresničevana tendenca razumnih interesov pa je že precejšen kos generične morale v politiki razvitih dežel in ZSSR. Zgodovinsko je najvažnejše, da se je tendenca razumnih interesov precej okrepila v drugi polovici XX. stoletja v elitah razvitih dežel, ZSSR in Kitajske. Tega ne govorim niti iz najmanjše servilnosti do katerekoli elite, ampak ker imajo te elite še vedno v rokah vse glavne vzvode upravljanja z množicami (in je zato smešno govoriti o skoraj popolni demokraciji v razvitih deželah). Od tod se spremembe in napredki v obnašanju teh elit lahko neposredno izražajo v napredku vse družbe.

Tendenca razumnih interesov ni posledica nekakšnih čisto izvenzgodovinskih osvetlitev in razsvetlitev, ampak je logični razvojni rezultat zgodovinskih procesov XX. stoletja.

Osrednji in odločilni svetovnozgodovinski steber krepitve politike-morale razumnih interesov je sodelovanje sedanjih političnih elit ZSSR in ZDA v svetovnem razoroževanju, ohranitvi miru in demokratično sodelovanje med vsemi državami sveta: velikimi, srednjimi in malimi. Glavno zgodovinsko pobudo za ta proces je dal Gorbačov, v njem pa aktivno in konstruktivno sodeluje tudi ameriško politično vodstvo (Regan in Bush).

Ta politika obeh supersil je očitno zasnovana na razumnih interesih in je zato lahko resnično moralna (ne bi pa bila moralna, če bi npr. temeljila na racionalistični-razsvetljenski tezi o "vsemoči razuma-uma", ki lahko "odrine interese" v kot in tako "zgradi popolno človeštvo").

Izredno važno pa je, da ti trenutni interesi obeh supersil soglašajo z interesi vsega človeštva in da je demokratična politika dela Zahodne Evrope, ki nasprotuje enostranskemu delovanju v mednarodnih odnosih kjerkoli v svetu, posebej pa še v Jugoslaviji, precej podobna s politiko supersil in z osnovnimi življenjskimi interesi vsega človeštva.

Kot bom pokazal kasneje, ta sedanja ugodna konstelacija sil v svetovni politiki ne sme nikogar uspavati, saj se lahko vsak trenutek podre; lahko se svetlikanje novega, boljšega dne za vse človeštvo hitro spremeni v mračen dan ali celo uničujoč orkan. Strašna bi bila odgovornost tistega, ki bi sprejel nase krivico, da je s svojo nemoralnostjo zatemnil to resnično in obetavno jutranje svetenje!

Realno odgovornost za graditev te politike -morale razumnih interesov vsega človeštva pa imajo prav vsi narodi sveta (tudi srednji in majhni) in njihova politična vodstva, saj se zaradi integriranosti usode vsega človeštva nobeden narod ne more

izgovarjati, da ga "ne briga svetovna politika". Z nepremišljenim delovanjem se na številnih točkah sveta lahko vname iskra, ki zažge svetovno nesrečo (o tem kasneje).

Realni interesi obeh supersil za postopno razorožitev, za prenehanje tekme v oboroževanju in v blokovski politiki in za demokratično meddržavno sodelovanje - so na dlani. Poleg verjetnosti, da bi bili v svetovni nuklearno-raketni vojni najbolj uničeni prav obe supersili, je bila oboroževalna tekma zlasti za ZSSR strahotno breme, ki je odločilno zaviralo ekonomski in socialni razvoj in vodilo v prepad razkroja. Bila pa je tudi veliko breme za ZDA, saj so prav zaradi naoboroževanja ZDA začele v svetovni gospodarski tekmi zaostajati in so s tem že izgubile nedvomni ekonomski svetovni primat, ki so ga imele po drugi svetovni vojni.

Nevarno sta jih začela prehitevati Nemčija in Japonska.

Primer Iraka pa je pokazal, da zaradi izredno visoke integriranosti sodobnega človeštva lahko postane izvor večjih nesreč za vse človeštvo tudi enostranska, nedemokratična politika kakšne majhne ali srednje države, ne samo politika velikih in večjih držav. Čeprav sem zadnji, ki bi branil petrolejske interese velesil, v primeru Iraka ni šlo predvsem za ožje interese velesil, ampak je bilo z neizzvanim enostranskim delovanjem vodstva te dežele močno ogroženo svetovno gospodarstvo in s tem tudi interesi svetovnih množic. Svetovna politika (OZN) je dala temu vodstvu več priložnosti za časten, enakopraven dogovor.

Zahodna Evropa je tretje veliko svetovno področje politike možnih razumnih interesov, v katerem je zlasti uspešna in identična povezanost notranje in mednarodne politike. Čeprav tudi tu še ni dosežena optimalna raven kulture in demokracije industrijske/postindustrijske družbe, je že uresničen kvalitativni napredek v primerjavi z isto Zahodno Evropo v prvi polovici XX. stoletja. Tedaj je ta del Evrope, zaradi odsotnosti razumna in generične morale v politiki, dvakrat zdrvel v nesmiselno, uničevalno svetovno vojno: obe sta pokopali svoje glavne spodbunike (avstroogrsko in nemško cesarstvo, fašizem in nacizem). Ne more biti bolj nazornega primera nekoristnosti politike, kot je bila hitlerjevska, to pa zaradi popolne odsotnosti generične morale (zato je Hitler "uspešno" zbral proti sebi ves svet) in zaradi popolne odsotnosti razmisleka o razumnem interesu Nemčije (celo omejeno mislečim generalom in politikom je bilo jasno, da se Nemčija "ne more boriti hkrati na vzhodni in na zahodni fronti").

Zlasti obe svetovni vojni sta bili sijajen dokaz prvih dveh tez te razprave: nikjer ni morala bolj potrebna kot v sodobni politiki in nikjer njena odsotnost nima težjih posledic. Ker je sodobno človeštvo veliko bolj integrirano (ekonomsko, tehnično, prometno, socialno) na nacionalni ravni in na mednacionalni, svetovni ravni kot v prejšnji zgodovini, imajo napačne politične odločitve na nacionalni in svetovni ravni največ posledic. Napačne politične odločitve ne upoštevajo celote realnih interesov, bolj prizadevajo to celoto nacionalnih in vsečloveških interesov, kot druge odločitve, in so zato obenem bolj nemoralne in bolj škodljive, kot druge odločitve.

Ker sta obe svetovni vojni imeli najstrašnejše posledice prav v Evropi in ker se je prav ta najbolj čutila odsotnost morale v politiki, je samoumevno, da so Evropejci v drugi polovici XX. stoletja ta ostri razkorak skušali zmanjšati. Nastanek EGS ni rezultat izključno stihijskih ekonomskih procesov, saj so bile za to potrebne tudi zavestne politične namere in določitve. Med takimi namerami, ki so botrovale njenemu nastanku, pa je bila glavna najti neke trajne oblike sodelovanja, zlasti med Francijo in Nemčijo, da se ne bi ponovili divji spopadi prve in druge svetovne vojne. S stališča zveze

morala-politika ni bilo prav nič "pregrešno", ampak povsem samoumevno, da so bili v nastajanju EGS mnogi "prepiri" (npr. glede kmetijskih pridelkov in kmetijstva, ribolova, glede monetarne politike, glede stopnje prenašanja nacionalne suverenosti na skupnost). Morala kot ustvarjalno usklajevanje različnih interesov ne more biti nikoli identična harmonija, zanj je lahko ploden tak "prepir" med različnimi interesi, ki jih jasno opredeli in šele s tem omogoči najustreznejšo razumno sintezo. Zahodna Evropa je skoraj vzor takega razumnega usklajevanja nacionalnih interesov v drugi polovici XX. stoletja. Seveda pa še ne vemo, da ali bo to usklajevanje trajno ali pa se bodo obnovili spopadi.

S tem razumnim usklajevanjem različnih interesov med zahodnoevropskimi državami pa je bilo povsem skladno in komplementarno razumno usklajevanje različnih interesov družbenih skupin znotraj vseh teh držav; zlasti med zaposlenimi in delodajalci, med delom in kapitalom. Čeprav so še različni razredni interesi, je v Zahodni Evropi prišlo med njimi do trajnega kompromisa in trajnega nacionalnega konsensa v obliki socialne države, tripartitnega usklajevanja interesov (delo-kapital-država), mirnega reševanja sporov, večstranskega pluralizma in parlamentarizma. Prav to pa omogoča Zahodni Evropi stabilen gospodarski razvoj, ki je v interesu vseh.

Res pa je, da je ta zavestna, avtonomna politika-morala v Zahodni Evropi (zavestno-avtonomna v smislu, da ni samo rezultat delovanja ekonomske stihije, saj je bila ob že visoki ekonomski stopnji v prvi polovici XX. stoletja ta politika bistveno drugačna kot sedaj!) tudi odraz večstoletnega zahodnoevropskega družbeno-ekonomskega razvoja, kot ga Vzhodna Evropa, Balkan in Latinska Amerika niso nikoli doživeli. V Zahodni Evropi je npr. veliko kvalitetnih gospodarskih, znanstvenih in novinarskih subjektov, zato je na teh področjih težje ustvarjati takšne brezobzirne monopole, kot v manj razvitih deželah. Vendar je moralno politični napredek v Zahodni Evropi tudi avtonomen, znaten in relativno neodvisen od ekonomske stopnje. V nekaterih precej razvitih evropskih državah so se v prvi polovici XX. stoletja pojavili tako skrajni nemoralni politični avanturisti (fašisti), kakršnih ni bilo v manj razvitih državah, danes pa je npr. stališče Avstrije do fašizma bistveno odločnejše kot v Sloveniji in Jugoslaviji. Danes so zaradi doseženega pluralističnega konsensa v Zahodni Evropi skoraj nemogoči diktatorski udari militarističnih, nacionalističnih, birokratskih, fašističnih in stalinističnih klik. Torej: tudi uresničeno notranje pluralistično dogovarjanje in izločanje enostranskih udarov daje politiki Zahodne Evrope nekaj pravice, da nastopa proti izrazitim enostranskim diktatom katerihkoli političnih skupin v Jugoslaviji.

Velika večina "liberalnih", "demokratskih", "disidentskih" struj v Vzhodni Evropi, na Balkanu in v Jugoslaviji, ki so se oblikovale kot opozicija "realnemu socializmu", in ki so po njegovem zlomu prišle na oblast ali postale politične stranke - sploh niso dojele omenjenih najnovejših kvalitetnih premikov v Zahodni Evropi, čeprav so skoraj vse klicale "nazaj v Evropo". Velika večina je imela sploh zelo motne, bedne predstave o prihodnjem družbenem razvoju. Večinoma so si pod "nazaj v Evropo" predstavljali kapitalizem 19. stoletja kot neomejeno vladavino privatnega kapitala in kot večstrankarstvo, to pa samo razdeli med več lobijev (ali "elit") tisti monopol oblasti, ki so ga imeli prej sami "komunisti". Čeprav sploh niso dojele posebnosti družbene celote, v kateri se nahajajo, pa so novi pretendenti na oblast s poveljevanjem neomejene "privatizacije" odkrivali del resnice o sebi, namreč, da sami sodelujejo v taki specifični jagi stihijne delitve rezultatov prvobitne akumulacije, ki še ne pozna nobene zveze

politika-morala, uveljavljene v Zahodni Evropi, in ki je zato izrazito enostranska. Ker sem prvi v Sloveniji in Jugoslaviji povezoval sedanje politične procese s pojmom prvobitne akumulacije in ker so številni to misel napačno razumeli, mi je dolžnost precizirati, da je prvobitno akumulacijo opravil v glavnem že "realni socializem" in da sedanji njegovi nasledniki le delijo (ne ustvarjajo) na stihinji, anomični način že prej uresničene rezultate prvobitne akumulacije. Ustvarjanje in delitev prvobitne akumulacije pa je za Zahodno Evropo davni posel, ki je bil dokončan ali v začetku 19. stoletja ali vsaj v njegovem toku; tudi zato se danes Vzhodna Evropa in Jugoslavija tako zelo razlikujeta (na našo škodo) od Zahodne Evrope. Neznana in neponovljiva posebnost današnje Vzhodne Evrope in Juge je v tem, da je marsikje sloj prejšnjih gospodarjev v celoti odletel (kar se v zgodovini še ni zgodilo) in je zato anomičnost stihijne delitve lahko toliko večja, negativna razlika od Zahodne Evrope pa še večja.

Razkol med moralo in politiko pa je v Vzhodni Evropi in Jugoslaviji še večji, ker se njuna zveza ne more utemeljiti na daljši tradiciji.

Preprosto povedano: če se po drugi svetovni vojni ne bi v Vzhodni Evropi pojavil nikakršen "realni socializem", bi bil njen kapitalizem (razen v Češki) prav tako šantav, zavrt in neuspešen, kot je kapitalizem Latinske Amerike. Podobno tudi kapitalizem v Vzhodni Evropi ni pred prvo in drugo svetovno vojno razvil številnih kvalitetnih gospodarskih subjektov in modernih kvalitetnih slojev, kakršni so se že zdavnaj razvili v Zahodni Evropi, in je svojo šepavost pred letom 1939 zato pogosto (Poljska, Madžarska, Jugoslavija, Romunija, Bolgarija, Albanija, Grčija) krpal z elementi enostranske politične diktature (podobno kot še včeraj v Latinski Ameriki). V Vzhodni Evropi preprosto nikoli ni bilo visokokvalitetnih slojev, ki bi jih "komunisti" odrinili in ki bi lahko sedaj obnavljali zahodnoevropske kvalitete, ali pa bi bili naslednikom vsaj za vzor. Take sedanje in pretekle socialno-slojne praznine v Vzhodni Evropi so ustrezna tla za razne skupinice "politikov", birokratov, "intelektualcev", da hite brez vsch moralnih zavor enostransko grabiti nezaščiten zapuščino "socialistične" birokracije v gospodarstvu, kulturi, državnem aparatu in sredstvih za informiranje. In Zahodna Evropa ni nerealna, ko omenja svojo drugačnost od te družine in ko hvali Gorbačova. Le-ta, je za razliko od "enostranskih" vitezov drugih dežel Vzhodne Evrope, pokazal (v trajno čast socializma) veliko doslednost v dialogu z Zahodom v najbolj kočljivih zadevah svetovne oblasti in je v dogovarjanju med sovjetskimi republikami pokazal več doslednosti kot jugoslovanski politični voditelji v urejanju medsebojnih odnosov.

Čeprav je Zahodna Evropa v zadnjih letih morala vmešavati v jugoslovanske notranje zadeve in čeprav bi nadvse želel, da tega nikoli ne bi bilo treba, je del tega "vmešavanja" bistveno drugačen od dovčerašnjih imperialističnih posegov na Balkan. Medtem ko so fašistične države pred in po letu 1941 ščuvale ene jugoslovanske narode proti drugim, del Zahodne Evrope resnično poskuša pomiriti naše bolane nacionalizme. Medtem ko so imperialisti v prvi svetovni vojni in po njej odrezali velike dele od Slovenije in Hrvaške in so na Jalti delili Jugoslavijo na dve polovici, si je del Zahodne Evrope iskreno prizadeval, da bi se ohranilo čimplodnejše in enakopravno sodelovanje vseh jugoslovanskih narodov. Načelno so nam ti svetovali isti politični model, ki ga sedaj doma sami uporabljajo: demokratično dogovarjanje jugoslovanskih narodov. To je v skladu z interesi vse Evrope in vsega človeštva, saj gre za življenjsko vprašanje, kako uspešno preurediti po padcu "realnega socializma" vso Vzhodno Evropo in Balkan. Za to so potrebni veliki napor, ki pa bodo zagotovo onemogočeni, če bi "enostranski", nepremišljeni politični udari na tem prostoru pripeljali na oblast nazadnjaške, av-

tarkične, nacionalistične režime, ob njih bi se lahko razcepila vsa Evropa. Očitno v takih pogojih ne bi bil mogoč noben gospodarski in socialni razvoj, ampak bi prišlo le nazadovanje. Oboroženi spopadi v Vzhodni Evropi in Balkanu pa bi zaradi svetovne občutljivosti tega prehodnega področja lahko pripeljali do tretje svetovne vojne (ob razpadu Vzhodne Evrope bi se npr. lahko zgubila učinkovita mednarodna kontrola nad atomskim orožjem, saj bi ga lahko imele kar tri, štiri "svobodne" države). Cilji politike razumnih interesov in demokratičnega dogovarjanja, ki jih predlaga del Zahodne Evrope, so zagotovo boljši, kot množica enostranskih politik v Vzhodni Evropi in na Balkanu.

Res je svobodni mednarodni pretok blaga, kapitala, ljudi in idej bolj v interesu Zahodne Evrope in razvitih dežel, kot naših manj razvitih dežel. Je pa še vedno veliko boljši kot množica enostranskih, militariziranih, agresivnih in avtarkičnih režimov v sovražno razpoloženih malih državah Vzhodne Evrope in Balkana. Brez omenjenega pretoka pri nas ne more biti gospodarsko-socialnega napredka, ta pretok pa lahko - če bodo na oblasti nemilitaristične napredne sile - reguliramo sebi v korist in te pravice nam ne kratijo niti razvite dežele, saj jo tudi same pogosto uporabljajo in še v škodo nerazvitih dežel. Mir in demokratično dogovarjanje pa sta v interesu še bolj nas samih, kot pa Zahodne Evrope, saj ima le-ta že visoko materialno raven, mi vsi (tudi Slovenci) pa potrebujemo vsaj trideset, štirideset let miru, pameti in dela, da bi dosegli materialno raven Zahodne Evrope.

Ponovna združitev politike in morale v Sloveniji, Jugoslaviji in Vzhodni Evropi zahteva tudi objektivno oceno preteklosti in oceno zagrizenih, bolečnih nacionalizmov, ki lahko nanesejo veliko škodo razumnim interesom.

Bolani, nerazumni nacionalizmi so v Jugoslaviji, na Balkanu in v Vzhodni Evropi najbolj zgoščen in najnevarnejši ideološki izraz zastarelih birokratskih, militarističnih, malomeščanskih, klerikalnih in podobnih skupin in teženj. Bolani nacionalizmi so bili najmočnejša ideološka netiva, ki so gonila ne samo zapeljane mase, ampak tudi večino evropskih nacionalnih inteligenc v norijo in osemletno morijo dveh svetovnih vojn. Enaki nacionalizmi se zbujajo sedaj v vsej Jugoslaviji, Balkanu in v Vzhodni Evropi. Bolani nacionalizmi so na ravni nacije isto kot slepi egoizmi na ravni osebe: niti bolani nacionalizem niti slepi egoizem nista sposobna uvideti svojih realnih interesov, ampak v svoji slepi požrešnosti, v slepem precenjevanju sebe in podcenjevanju drugih drvita v nesmiselno agresijo na druge, pri čemer uničujeta sebe in druge. Bolani nacionalizmi so daleč od razumnega prizadevanja za realne nacionalne interese, daleč od zdrave nacionalne zavesti, ki na osnovi objektivnih humanističnih meril ceni, ljubi in razvija vse človeške vrednote svoje nacije, se pa distancira od njenih negativnosti, in s tega stališča tudi razvija sodelovanje z drugimi nacijami.

Takšen nacionalni duh so na prostoru sedanje Jugoslavije najdosledneje razvijali napredni ljudje, kot so Trubar, Prešern, Svetozar Marković, Tucović, Cankar in Krleža pred drugo svetovno vojno, jugoslovanski komunisti in v Sloveniji vse levičarske skupine, ki so skovale OF slovenskega naroda. Očitno so bile takšne višje ravni nacionalnega obnašanja sposobne samo skupine, ki so se distancirale od kapitalizma, birokratizma, klerikalizma in malomeščanstva v in ko so bile v glavnem tvorci izvirnega jugoslovanskega socializma (Prešern ni socialist, je pa s svojimi vrednotami prerasel kapitalistični duh).

Omenjeni napredni jugoslovanski misleci so oblikovali napredni nacionalni duh tudi s tem, da so ostro kritizirali tiste domače sloje, ki so v nacionalno gibanje skušali vnašati svoj ozki, neumni egoizem in ki so bili podobni egoističnim skupinam v drugih

narodih (kapitalisti, malomeščani, birokrati, militaristi, šovinistični deli inteligence). S takim stališčem pa so napredni jugoslovanski in izrazito izvirni, nedogmatični socialistični misleci daleč prehiteli najnaprednejše glave Zahodne Evrope: Hegla z njegovo plehko, nedialektično teorijo o zgodovinskih in nezgodovinskih narodih in zelo podobne polomije Marxa in Engelsa ter druge internacionale.

Ta visoki vzpon nacionalnega duha je v Sloveniji dobil široki razmah v vseh skupinah Osvobodilne fronte slovenskega naroda (sokoli, komunisti, krščanski socialisti, kulturniki). Le-te so z najodločnejšim bojem za napredne cilje slovenskega naroda, izvajale tudi ostro kritiko tistih struj v lastnih taborih in v vsej Sloveniji, ki so narod razumele na svoj ozki, samoživi način. Podobno smer so vzele vse skupine v Jugoslaviji, ki so sodelovale v NOB.

Ta silni, izrazito človečni in napredni nacionalni duh je Jugoslavijo med NOB in po njej vzdignil visoko nad Zahodno Evropo. Tam je v drugi svetovni vojni najbolj deformirani nacionalizem - fašizem, nacizem - v silovitem naletu strl defetistične in delno petokolonaške buržoazne nacionalizme ter hujškal male narode v izdajstvo svojih dežel (v ČSR, Jugoslaviji). Visoko človečni nacionalni duh osvobodilnega gibanja v Jugoslaviji pa je bil visoko nad vsem in je samo s to svojo izredno duhovno močjo pretvarjal največje mednacionalne (buržoazne jugoslovanske) pokole, ki jih je sprožil buržoazni in fašistični nacionalizem, v novo visoko bratstvo jugoslovanskih narodov (kar v času druge svetovne vojne: česa podobnega svet še ni videl).

Te vrednote nacionalne in mednacionalne kulture, porojene v partizanskem boju, so v Jugoslaviji živele še dolgo: prijateljstvo in sodelovanje med milijoni ljudi raznih nacionalnosti; moralna zavest o nekulturnosti, podlosti in nevarnosti bahaškega preccenjevanja lastne nacije in podcenjevanja druge nacije, ki je bila v milijonih ljudi res intimna, neizsiljena duhovna vrednota; usklajeno medsebojno življenje na izrazito nacionalno mešanih področjih (Vojvodina, Bosna in Hercegovina); največje ustavne garancije za male narode v vsej Evropi (Ustava SFRJ iz leta 1974 s konfederativnimi elementi, princip konsenza); ogromna ekonomska pomoč manj razvitim republikam, še posebej Kosovu (samo za Kosovo vsak dan tri milijone dolarjev!). Mali narodi in narodnosti (manjšine) so v Jugoslaviji imeli resnično boljši položaj, kot podobni narodi v Zahodni Evropi in kot npr. slovenske manjšine v Avstriji in Italiji ali makedonska manjšina v Grčiji. Edini narod, ki je bil delno upravičeno nezadovoljen, je bil srbski, ker Srbija ni imela v svojih delih kompetenc, ki so jih imele druge republike.

Vse te vrednote so v Jugoslaviji resnično živele do začetka osemdesetih let, potem pa so se začele krhati. Živele so, dokler je v zvezi komunistov in v inteligenci živel duh samokritičnosti do deformacij v lastni naciji in stranki, zlasti pa duh kritike do lastne birokracije v komunistični organizaciji in državi. Ker sem tudi sam sodeloval v ostri kritiki lastnega "komunističnega" birokratizma in njegove zveze s šovinizmom vse od leta 1945, zlasti pa od leta 1949, omenjam spis na to temo (članek Reorganizacija ZK ali kaj več? objavljen v Delu, 9. in 10. oktobra 1966).

Rast bolanega nacionalizma v vseh delih Jugoslavije po letu 1980 je povsem komplementarna s krepitvijo gnilega, politikantskega birokratizma v Zvezi komunistov in s popolnim usihanjem kritike na račun lastnega birokratizma v tej organizaciji, ki je edina v jugoslovanski zgodovini imela dovolj svetlo tradicijo boja proti vsem gnilim nacionalizmom. V tem času najbolj glasne skupinice intelektualcev v vseh delih Jugoslavije, ki so desetletja kričavo zahtevale monopol na humani socializem, demokracijo in

liberalizem, postanejo glavni nosilci nacionalističnega hujskanja, ki je pripeljalo do krepitve vseh nacionalizmov in do sedanje tragedije jugoslovanskih narodov.

Medtem ko smo na tem področju med leti 1941 - 1980 imeli bolj čvrsto zvezo morala-politika kot Zahodna Evropa, smo sedaj padli daleč pod njo, zato nam sedaj opravičeno delijo moralno-politične lekcije.

Ker so sedaj jugoslovanske politične stranke in vsa ideološka vodstva nacionalnih inteligenc glede nacionalizma padli daleč pod raven morale-politike v zgodovinski liniji Trubar-Prešern-Branko Radičević-Svetozar Marković-Cankar-Tucović-Krleža-OF-NOB, bi bili potrebni ogromni duhovni napor, da se dvignemo s tega dna.

Vendar: morala je najbolj gibljiva moč, veliko bolj kot ekonomija, znanost in tehnika!

V najglobljih moralnih padcih se lahko zbere največja notranja moč za moralno vstajenje!